

Наталија Богдановић¹, докторанд
Универзитет у Нишу
Правни факултет
Србија

СРЕТЕЊСКИ УСТАВ – НАЦИОНАЛНИ И МЕЂУНАРОДНИ РАЗЛОЗИ ДОНОШЕЊА И УКИДАЊА УСТАВА

Апстракт: Први српски целовит уставни акт је донет 1835. године, на празник Сретење, док је Србија још увек имала статус вазалне земље. Био је написан у европском, либералном и демократском духу, и као такав, представљао је трн у оку великих сила, те је под притиском Русије, Турске и Аустрије, морао бити укинут и сасечен у корену, пре своје практичне примене. У овом раду се прецизније посматрају разлози зашто је овакав устав заживео у нашој земљи, посматрајући комплексност тадашњих државноправних, политичких и друштвених односа у држави, али и који су били мотиви за његово уништење. Аутор покушава да одговори на питања који су међународни разлози његовог укидања, али и да ли је кнез Милош уопште имао намеру да влада под таквим уставним уређењем, или је исти донео уз очекивање да ће морати да га укине, користећи притиске страних сила као изговор за тај потез. Преиспитује се да ли је кнезу овај устав био наметнут Милетином буном, или је он на њему радио још раније, раме уз раме са Димитријем Давидовићем, те се неизбежно надовезује питање: Ко је заправио био прави аутор Сретењског устава уопште?

Кључне речи: Сретењски устав, кнез Милош, Димитрије Давидовић, Кнежевина Србија, уставно уређење

1. Уводна разматрања

Устав Кнежевине Србије, који је донет за време владавине кнеза Милоша, 1835. године на Великој народној скупштини у Крагујевцу, ушао је у историју као један од најлибералнијих устава тог времена. Било би исправније да га називамо уставним нацртом, будући да никада није доживео своју практичну примену,

¹ natalija.n.bogdanovic@gmail.com; Natalija Bogdanović, University of Niš, Faculty of Law, Serbia

али то не умањује значај овог акта, који је оставио траг у развоју српске уставности, и након кога је Србија наставила своју борбу за уставност и самосталност. Један овако модеран и либералан устав мале вазалне државе није ни могао да заживи услед сплета околности међународноправног положаја наше земље, међутим, у њеном развоју је Сретењски устав заузео важно место, те се и дан данас слави датум његовог доношења као национални празник. Представљао је правни израз завршене српске револуције, започете Првим српским устанком и створио је страх великих сила, које су биле апсолутне монархије, да не развије револуцију, сличну француској, унутар њихових граница, те су идеју демократијског уређења морале да уклоне што пре.

Поред међународних разлога за уништење овог уставног акта, до самог доношења и укидања Сретењског устава постојали су и национални мотиви, за које се везују многобројне дилеме са којима се сусрећемо кроз правно-историјску литературу.

У овом раду покушаћемо да боље разумемо политичке, друштвене и државноправне односе који су владали у земљи, како би успели да схватимо које су то прилике довеле до стварања оваквог устава у Кнежевини Србији, као и какви мотиви су довели до његовог укидања још пре него што је угледао светлост дана у пракси наше земље.

2. Политичке прилике у држави пре доношења Сретењског устава

Устав Србије из 1835. године, познатији је као Сретењски устав будући да је донет на Сретење, засигурно представља први српски целовит устав, написан у европском духу. Имајући у виду да је Србија тада још увек била вазална земља, овакав уставни акт је сметао великим силама и под притиском Русије, Аустрије и Турске, а и на срећу кнеза Милоша, овај либерални устав је био кратког века и трајао је свега 55 дана.

Многи учбеници српске правне историје истичу да је Сретењски устав Милошу наметнут Милетином буном. Наиме, у јануару 1835. године, неколико угледних људи, на челу са Карађорђевићем барјактаром Милетом Радојковићем, дигло је буну против кнеза и пошли су за Крагујевац. Буна није имала крвав исход, него је више испала као озбиљна демонстрација.² У учбеницима се наводи да је овај чин имао јак утицај на кнеза и да је довела до тога да је чак помишљао, у страху, да напусти Србију. Међутим до тога није дошло, него је кнез најавио сазивање скупштине у Крагујевцу на Сретење, како би се расправљало о питању стварања устава, чиме је умирио побуњенике. Тиме смо уочили да је доминантна теза у литератури српске историје по којој кнез Милош није желео овај устав и да је једва чекао да буде укинут. Свакако да су ова схватања оправдана и да звуче

---

² Владимир Ђоровић, *Историја Срба*, Београд, 2014, стр. 576.

поприлично уверљиво, поготово узимајући у обзир Милошев карактер и његов начин владања.³

Не смемо да занемаримо схватање Милошеве личности као искусног и лукавог владара, који је био спреман на све и који је умео да држи ствари под контролом и у својим рукама, те да не игноришемо идеју да до стварања устава можда не би ни дошло да није већ био испланиран од стране кнеза. Он свакако није желео, нити имао у плану, да по њему влада, али то не значи и да је био против њега.

Потреба за доношење оваквог уставног акта се јавила кроз комплексност тадашњих државноправних, политичких и друштвених односа у нашој земљи. Наравно као и свуда у свету, никада устав није био независни правни акт мимо догађаја који су га детерминисали, а поготово је то било немогуће у Милошевој Србији тек изашлој из Првог и Другог устанка и након донетих султанових хати-шерифа из 1830. и 1833. године. Према једном схватању, Милош је овим Сретењским уставом хтео показати народу и свету да је савремен владар и да је Србији донео потпуну сувереност, тако да оствари уздизање над Карађорђем и отклон од Порте, изласком из дуговековне потчињености, а такође да докаже своју моћ и савременост. Наравно, нису њему одговарали сви постулати устава који су ограничавали његову моћ, али је на тај начин отупио оштрицу оних који су га сматрали аутократом. Кнез је након његовог доношења очекивао одјеке против устава, нарочито Русије, како би га укинуо, чиме је он показао да жели децентрализацију власти, међутим велика Русија, омиљена у народу, је била против, тако да је он постигао два циља: и да га донесе и да га укине.

2.1. Србија кнеза Милоша Обреновића

Милош је рођен 18. марта 1780. године, у селу Горња Добриња код Пожеге. У почетку носио је презиме Теодоровић, које је било по његовом оцу. Не постоји тачан податак када је почео да се потписује као Обреновић, али је то презиме узео по имену првог супруга своје мајке, највероватније због свог старијег полубрата Милана Обреновића, који је био истакнути војвода. Након Миланове смрти 1810. године, Милош је почео све чешће да се користи његовим презименом. До свог личног и првог великог успеха дошао је тиме што се истакао у Првом српском устанку, и ако је у том периоду играо само споредну улогу, као обичан борац.⁴ Након што је устанак претрпео пораз, Милош је једини од истакнутијих војвода остао на територији Београдског пашалука, док су други (заједно са Карађорђем) побегли на територију Аустријског царства. Био је то веома паметан потез, имајући у виду да га је након тога нови београдски паша, Сулејман паша Скопљак, амнестирао и именовao за кнеза две нахије. Тако је и званично постао

³ Др Сима Аврамовић, „Сретењски устав – 175 година после”, *Анали Правног факултета у Београду*, стр. 41.

⁴ Станоје Станојевић, *Сви српски владари*, Ниш, 2014, стр. 112.

најутицајнији српски старешина у Београдском пашалуку (Смедеревском санџаку).⁵

Када је 1814. године, као одговор на турски терор над србима, избила Хаџи-Проданова буна, Милош је сматрао да су околности неповољне за револуцију, те јој се није прикључио и имао је активну улогу у њеном сузбијању, заједно са Станојем Главашем. Заузврат је добио на управу Пожешку и Крагујевачку нахију. Међутим, како је Сулејман-паша Скопљак наставио да спроводи терор у земљи, те је дошло и до убиства Станоја Главаша, Милошу је постало јасно да и он може бити следећи, тако да је почео да се постепено припрема за нови устанак. На празник Цвети, 11. априла 1815. године, по старом календару, дошло је до Другог српског устанка. Милош је водио борбе против војске београдског паше, али било му је јасно да ратом, дугорочно, неће постићи ништа, и да је боље да што пре усмери своју дипломатску вештину и сналажљивост на преговоре. Тражио је од Порте аутономију Србије, признање наследног кнежевског достојанства, постављања кнежева по нахијама, као и иселјавање турског живља из паланки и села.⁶

Кнез Милош се окренуо дипломатској борби за коначно ослобођење Србије, при чему се ослањао на Русију, а са друге стране је лукаво истицао верност Порти. Једна од највећих мрља у његовој личној историји је било убиство његовог кума Карађорђа. Након што се Карађорђе вратио у Србију 1817. године са идејом да подигне нов устанак, Милош је знао да Карађорђево присуство може угрозити његову дипломатску борбу, али и ауторитет међу Србима. Убиство је организовао Карађорђево други кум, Вујица Вулићевић, који се са њим састао 25. јула 1817. у селу Радовање код Велике Плане. Карађорђе је био убијен на спавању од стране Вујициног слуге, Николе Новаковића. Милош је о овом догађају обавестио Порту, те је Карађорђева глава била доказ његове верности.⁷ Иако је ово убиство било велика мрља у Милошевом животу, оно је омогућило да Србија мирним средствима настави да се бори за што већу аутономију Србије.

Након што је Турска претрпела војне неуспехе са Русијом, после склапања Једренског мира 1829. године, Порта више није могла да одлаже и формално регулисање статуса Србије, те је званичним актом била приморана да озваничи самоуправу Милошеве Србије. Тако да је, одмах након Хатишерифа из 1829. године, у коме је само било најављено озваничење српске самоуправе, стигао и султанов Хатишериф из 1830. године, којим се та самоуправа детаљно регулише и потврђује. Најважнији део овог хатишерифа је била одредба којом се кнезу

---

⁵ *Историјска чиџанка*, „Прва влада Милоша и Михаила Обреновића”, доступно на: <https://istorijskacitanka.wordpress.com/2022/12/25/prva-vlada-milosa-i-mihaila-obrenovica/>, преузето: 04. 05. 2023.

⁶ Драгољуб Мандић, „Кнез Милош Обреновић – највећи српски политички ум”, доступно на: <https://tradicionalizam.rs/knez-milos-obrenovic-najveci-srpski-politicki-um/>, преузето дана: 04. 05. 2023.

⁷ Исто.

Милошу Обреновићу признаје наследност кнежевског достојанства, што је значило да се Турци неће више питати за именовање владара Србије. Србији је дата потпуна унутрашња самоуправа, Турци су добили рок од једне године за иселење из Србије, и дато нам је право да у Цариграду имамо сталног представника. Чланом 5. Хатишерифа регулисано је и независно судство тј. да се Турска неће мешати ни у унутрашња дела, ни у судејска решенија земље исте. Овај хатишериф је садржао и једну неповољност за кнеза Милоша, наиме, одређено је постојање Савета као колегијалног тела, постављеног са циљем да ограничи Милошеву власт. Остало је нерешено питање шест нахија које је обухватала Србија првог устанка и висина данка. Та питања су се решила Хатишерифом од 1833. године, те су Србији придодате спорне нахије и након тога се утврдила граница.⁸

Хатишерифи из 1830. и 1833. године су претходили донешењу устава, будући да су они и предвиђали да Србија треба сама да уреди своју унутрашњу управу. Стварање Сретењског устава је било у периоду последњих година Милошеве прве владавине, када су били веома узбуркани политички и друштвени односи у земљи. Наиме, непосредно пре стварања овог уставног акта, у јануару 1835. године, догодила се Милетина буна, која је име добила по Карађорђевог барјактару Милету Радојковићу, који је подигао буну против кнеза упутивши се за Крагујевац. Многе историјске књиге тумаче овај догађај као окидач за стварање Сретењског устава, истичући да су побуњеници уплашили кнеза и навели га да што пре омогући стварање уставног акта, таквог садржаја да ће их задовољити и умирити. Кнез је заиста непосредно након овог догађаја сазвао Народну скупштину на Сретење 14. фебруара 1835. године (по старом календару 2. фебруара 1835), на којем је Србија добила свој дугоочекивани Устав.

Формирање и јачање своје власти у држави, Милошу је кренуло непосредно након завршетка Другог устанка и споразума са Марашли Али-пашом. Уз подршку везира, Милошу је пошло за руком да се уздигне од осталих старешина као „врховни кнез” и успео да преузме сву власт. Незадовољство Милошевом владавином су се врло рано испољиле и то кроз разне буне, које су биле и народне и старешинске, јер су у њима незадовољне старешине предводиле незадовољан народ. Наиме, Милошев апсолутизам није омогућавао старешинама учешће у власти, а народ је првенствено био револтиран строгашћу Милошевих чиновника, суровошћу и безакоњем и ограниченом слободом трговине и размене добара. У земљи нису имали правну сигурност, ни личну ни имовинску. Незадовољни својим положајем у Милошевој Србији су били и чиновници. Њихов број се веома увећао доношењем Хатишерифа, када је Србија добила статус вазалне кнежевине са самосталном унутрашњом управом, што је створило бројно чиновништво. На тако велики број чиновника, није постојао никакав пропис који би уредио њихове функције, дефинисао права и обавезе, што је створио њихове

⁸ Др Војислав Ђурђић, др Небојша Ранђеловић и мр Горан Илић, *Српско државно њужилашиџво 1804–2004. године*, Ниш, 2004, стр. 29–31.

полошаје несигурним.⁹ И ако је Хатишерифом из 1830. године, било предвиђено формирање савета народних старешина који би делили власт са кнезом, Милош није показивао намеру да допусти постојање било каквог тела које би ограничило његову власт. Штавише, први човек који је предложио кнезу доношење устава, Јован Симић Бобовац, је за то платио главом. Међутим, како је незадовољство народа, старешина и чиновника расло и дошло је до тога да је кнез био принуђен да оформи неколико уставних нацрта.¹⁰ По мишљењима већег броја писаца, крајњи окидач доношења устава је била Милетина буна.

Ова чињеница да су управо побуњеници допринели доношењу Устава и да је он био наметнут кнезу Милошу против његове воље, не мора бити тачна. Наиме, постоје подаци који могу говорити супротно овој тврдњи, односно да је Милош желео овакав устав и да је на њему радио и пре саме буне. Тако можемо да видимо код Нила Александровића Попова да је издвојио чињеницу о кнезу Милошу како је био наредио својим људима, који су способни за тај посао, да крену са сакупљањем грађе за српски устав,¹¹ што се такође помиње у књизи Радоша Љушића¹² да је кнез још 1830. године дао налог Димитрију Давидовићу и Стефану Радичевићу да отпочну рад и да донесу нацрт устава. Чак и Љубомирка Кркљуш наводи у својој књизи¹³ да је постојао већи број нацрта устава, у периоду између 1830. и 1835. године.

Све ове тврдње би могле да укажу на то да је постојало више уставних предлога пре доношења самог Сретењског устава, али о томе немамо довољно чињеница које би потврдиле једну овакву тезу. Такође би то значило да се устав припремао много раније и дуже него што сматрамо, те да је Димитрије Давидовић радио више од 20 дана на склапању садржине овог уставног акта. Неспорива је претпоставка да је устав донет услед комплексности државноправних, политичких и друштвених односа који су тада владали у Србији, али је спорна констатација да је устав донет мимо воље самог кнеза, као и то да је Милетина бун директно утицала на стварање слободоумног, модерног и најлибералнијег устава до тада.

2.2. Творац Сретењског устава

Димитрије Давидовић је био један од најобразованијих Срба свог времена, студент филозофије који додуше није завршио те студије него је након друге године прешао у лекарску школу, коју такође није завршио, али поводом које је прешао на студије медицине у Бечу, где упознаје неке од најзначајнијих наших људи. Међу тим људима, најзначајнији утицај на његов живот касније су

⁹ Љубомирка Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Нови Сад, 2002, стр. 212–213.

¹⁰ Исто.

¹¹ Др Сима Аврамовић, *op. cit.*, стр. 42.

¹² Радош Љушић, *Кнежевина Србија (1830–1839)*, Београд, 1986, стр. 114.

¹³ *Правна историја српског народа*, стр. 214.

оставили Вук Стефановић Караџић и Јернеј Копилар. Студије медицине су му омогућиле велика познанства и значајне везе за свој даљи политички живот, али је и њих напустио и почео да се бави новинарством и штампарством. Са његових студија у Бечу се скоро ништа не зна, осим да се брзо разочарао у њих и да са својим колегом са студија, Димитријем Фрушићем, покреће тзв. *Новине српске* које су се издавале најпре у Бечу (од 1813. до 1831. године), а затим и у Србији (од 1834. до 1845. године). Убрзо након стварања новина, преузима у потпуности сам њихово уређивање, јер се Фрушић враћа медицини и напушта новинарску професију. Садржај новина је био пре свега политичког и књижевног карактера, а као најзначајнији књижевник који је писао за њих је био управо Вук Стефановић Караџић.¹⁴

Вратио се у Србију, тачније у Крагујевац, 1821. године, где је првих годину дана живео у неизвесности како да се наметне новој средини. У то време, кнежев први секретар је био Лазар Тодоровић, који је заједно са Милошем обављао све важне државне послове, тако да је Давидовић постао тек други и трећи секретар кнеза, коме су у почетку били препуштени мање значајни послови. Првих година бављења овим послом имао је разноврсна задужења, као што је састављање писма за кнеза, а такође, будући да су старешине већим делом били неписмене, често је уместо њих састављао писма кнезу и потписивао њихова имена. Овакви послови су му омогућавали да буде у току са збивањима на политичкој сцени Србије, и ако није ни директно ни индиректно утицао на њих. Међу његовим првим пословима су били и старање о кнежевој деци, о њиховом школовању, васпитању, али и здрављу, поготово о кнежевом најстаријем сину Милану који је био веома слабог здравственог стања. Често се дешавало да се старао и о здрављу самог кнеза. Давидовић је коначно успео да се избори за место које му је припало на основу испољених квалитета и способности, тако да постаје кнежев први секретар али и његов лични лекар. Као први секретар био је укључен у све кнежеве тајне, што несумњиво говори о поверењу које је стекао код Милоша. На тој функцији је обављао многобројне и значајне државне послове, као десна рука кнезу Милошу, тако да је успео да се покаже као веома вешт и одговоран секретар, који своје обавезе завршава на време, што је помало било и чудно кнезу у односу на његово досадашње окружење. На овој функцији је остао све до 1829. године.¹⁵ Давидовић је временом стекао огромно кнежево поверење и његов утицај је постајао све већи у изради националне и међународне политике наше земље. Био је посматран као кнежев први саветник, а неретко је био називан великим везиром и канцеларом.

¹⁴ Др Радош Љушић, *Фелџон: Димитрије Давидовић – оријентални новинар и европски политичар*, уредник Илија Јовичевић, доступно на: <https://dokumen.tips/download/link/prof-dr-rados-ljusic-dimitrije-davidovic-orijentalni-novinar-i-evropski.html>, преузето: 05. 05. 2023.

¹⁵ Др Радош Љушић, *op. cit.*, доступно на: <https://dokumen.tips/download/link/prof-dr-rados-ljusic-dimitrije-davidovic-orijentalni-novinar-i-evropski.html>, преузето: 05. 05. 2023.

Посао израде нацрта устава, кнез Милош је поверио Давидовићу, свом секретару, посматрајући га као достојног тог задатка. Као један од најученијих личности тог времена, Давидовић се и раније бавио изучавањем уставне материје и био је добар познавалац савремене европске уставности. Саставио је нацрт устава у веома кратком року, за свега 20 дана, вероватно уз помоћ једне комисије. Имао је идеју да формира устав у складу са европским стандардима, како би од Србије направио уставну државу са демократским карактером.¹⁶

У српској историји је остао упамћен као творац Сретењског устава, који свакако представља његово највеће и најзначајније достигнуће. Као највиши правни акт у држави, верно је осликавао право стање прилика у Србији и изазвао је лавину негативних коментара и бурне реакције осталих европских земаља. Овај устав, иако је био кратког века, тачније био је на снази свега две недеље до почетка марта када је привремено, а затим и тајно суспендован 11. априла 1835. године, је од великог значаја за нашу земљу. Кратко време његовог трајања не поништава утицај који се одразио у држави захваљујући многобројним савременим идејама које су се нашле у његовом садржају.

Једно од најчешћих питања која се сусрећу у историјској и правној литератури, а тиче се овог устава, као и односа Милоша и Давидовића, јесте то да ли је сам кнез желео доношење оваквог врховног правног акта Србије, којим ће се ограничити његова самовоља, и да ли је био спреман да влада у складу са одредбама таквог устава. Да ли можемо да верујемо да је овај устав донет мимо сагласности и воље кнеза који је био умешан и упућен у све сфере политичког живота државе, а који је такође све држао у својим рукама, или је Давидовић саставио текст устава злоупотребивши кнежево поверење? Како наводи др Сима Аврамовић у свом раду, кнез Милош је морао бити свестан значаја устава, и морао је пратити његове припреме све до коначне фазе, а такође је апсолутно било немогуће да му се подметне нешто што он није желео, а што је морало да прође кроз његове руке и његову сагласност.¹⁷ Узимајући у обзир да је Милош лукав и искусан политичар, морамо да посматрамо ствари и из тог угла, да за овакав револуционарни устав је кнез морао да очекује побуну великих сила, као и то да је он самом себи обезбедио штит постављајући Давидовића за аутора, тако да је могао сву кривицу касније да свали на њега, и штавише, да доведе до укидања устава по којем му није ни одговарало да влада. Имајући у виду овакво стање ствари, веома је вероватно да је кнез имао у плану два циља која је успео да оствари: да донесе модерни и европски устав, али и да исти укине. Што би даље могло да значи да он можда није био противник оваквог уставног акта, али и да није уопште имао намеру да влада у складу са њим.

Када смо погледали чињенично стање ствари и из овог угла, морамо да се запитамо да ли је исправно посматрати као творца Сретењског устава само једну

¹⁶ Љубомирка Кркљуш, *op. cit.*, стр. 214.

¹⁷ Др Сима Аврамовић, *op. cit.*, стр. 54.

личност или је он представљао склоп политичке ситуације у Србији, и било дело два човека – Димитрија Давидовића и кнеза Милоша.

3. Доношење Сретењског устава

Устав Књажевства Србије из 1835. године је први устав Кнежевине, а познатији је под именом Сретењски устав јер је донет на Сретење 2. фебруара 1835. године (по новом календару 14. фебруар). Донет је на Великој народној скупштини која је одржана у Крагујевцу, и тај устав представља један од најмодернијих, најдемократскијих и најлибералнијих устава свог доба.

Србија је на основу хатишерифа добила право да самостално уреди унутрашњу управу, што је са собом повукло потребу да донесе свој самостални устав и као и своје самосталне законе. Кнез је још раније почео да се припрема за тај посао, а у народу је дошло до стварања покрета који су се залагали за ограничење кнежеве власти и увођење пуне законитости у земљи. Нов устав је био донет на Сретење у Крагујевцу,¹⁸ на народној скупштини којој је присуствовало око 4.000 лица, и то је била највећа народна скупштина из времена кнеза Милоша. Поред народних посланика, скупштини је присуствовали и око 10.000 грађанина и заседање је трајало три дана на кнежевој ливади.¹⁹ Првог дана је одржана беседа, додуше историчари нису сигурни ко је одржао беседу, да ли је кнез Милош или Давидовић, и њоме су изложене три најзначајније тачке:

1. разлог сазивања Народне скупштине – односно доношење српског устава;
2. успостављање Државног савета у склопу кога ће бити шест министара (попечитеља), као највиши органи власти поред кнеза;
3. прописивање и „прегледање” књиге грађанских и кривичних закона.²⁰

Одржавање скупштине је протекло врло свечано, након што је кнез објаснио систем нове управе која ће се завести у држави, прочитан је текст новог устава, који је прихваћен једногласно, јавним гласањем и без икаквог претреса. Тако да је устав био окторисан од стране кнеза Милоша. Сретењски устав је први устав наше вазалне земље, у коме се предвиђала и народна скупштина и на основу кога је установљено министарство.²¹

¹⁸ Види: Д. Спасојевић, „Сто седамдесет година од доношења првог српског устава”, *Пешичаник*, год. 3, бр. 3, 2005, 139–148.

¹⁹ Све до Светоандрејске скупштине (одржане 1858. године) скупштине су се одржавале на отвореном.

²⁰ Младен Тишма, *Правни ѿранслиланѿи и ѿрви срѿски устѿв из 1835.године*, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 6.

²¹ Чедомил Митриновић и Милош Н. Брашић, *Јуословенске народне скуѿшѿтине и сабор*, Београд, 1937, стр. 38.

Као што је већ познато, Сретењски устав је имао веома кратко трајање и није доживео примену у пракси, али то не умањује значај идеја које је садржао. Он је изазвао лавину реакција страних великих сила, поготово оних које су биле апсолутистичке монархије и код којих сама помисао на либералне идеје у законодавству могу да изазову нетрпељивост и страх. Тако да је услед стицаја политичких околности, он био прво привремено суспендован, и то након две недеље од доношења, а затим и трајно укинут, па је његово укупно трајање било свега 55 дана. Три година касније, Кнежевина Србија добија нов устав, који је у народу познат под називом „Турски устав” јер је био октоисан у Цариграду, али је био знатно нижег ранга од Сретењског устава. О томе може да сведочи и чињеница да је он садржао свега 66 чланова, док је Сретењски имао 142 члана, што би значило да је садржина Сретењског устава била видно прецизније и потпуније уређена. Сретењски устав Србије из 1835. године свакако није заборављен и датум његовог доношења се у нашој земљи и дан данас слави као национални празник, тако да је наш народ и те како свестан његовог значаја.

3.1. Садржај и структура устава

Устав је садржао 142 члана који су били груписани у 14 глава, тако да су била обухваћена сва питања која су уобичајни за предмете уставног регулисања. Прве три главе су се тицала битних атрибута Кнежевине Србије, а то су „Достојанство и простор Србије”, „Боја и грб Србије” и „Власти србске”. Тако су у првој глави садржане одредбе којом се одређује статус Србије и њена територијална организација, док друга глава садржи уобичајне симболе државности тј, одредила је грб и националне боје у виду заставе.²² Трећа глава устава је једна од најзначајнијих глава овог устава, по коме се он памти и дан данас, а то је глава означена као „Власти србске” по којој је извршена подела власти какву и данас познајемо као темељ модерне демократије, тј, извршена је подела власти на законодавну, извршну и судску. Носиоци законодавне и извршне власти су били кнез и Државни совјет који чине шест попечитеља и који руководе појединим ресорима. Мада није била наведена, одређену улогу у законодавној власти је играла и народна скупштина, која је и сама учествовала у доношењу овог устава. Четврта глава „О законодавству и начину како га ваља водити, вообште” уређује законодавну функцију. Кнезу је посвећена највећа глава устава, пета глава, која је носила назив „О Књазу србском”, шеста глава је посвећена Државном совјету, седма о судској власти, о осма се тицала Народне скупштине. Девета глава је била „О цркви”, десета „О финансији”, а једанаеста глава је такође била једна од најзначајнијих глава по којој је устав и добио статус једног од најлибералнијих

²² Устав је описао заставу као отворено црвену, белу и челикасто-угаситу. Распоред боја је био црвена, бела и плава. Што се тиче грба на застави, он је описан уставом као крст на белом пољу, међу чијим крацима се налазило по једно огњило окренуто ка крсту. Читав грб је окружен венцем: са леве стране је венац од маслиновог листа, а са десне је венац од храстовог листа.

устава тог времена. Назив главе је био „Општенародна права Србина”. Даље, дванаеста глава је садржала права чиновника, тринаеста се односила на „Промене и додатци к уставу књажевства Србије” и, на крају, четрнаеста глава је садржала Закључак („Закљученије”).

Члан 1. устава наводи да је „Србија нераздјелно и у прављенију свом независимо књажевство по признанију Султана Махмуда Другога и Императора Николаја Првога.²³ По овом члану видимо да је Кнежевина Србија недељива и независна држава, а члан 2. наводи да њену територијалну организацију чини систем локалне управе састављен од округа, срезова и општина, а да се њихове границе, имена и статус уређују законом.

У трећој глави „Власти србске” прописано је да се власт дели на: законодавну, заоноизвршитељну и судејску. Таква подела одговара и данашњој, демократској подели власти, тако да можемо приметити колико је овај Устав био испред свог времена и како је поставио темеље уставности. По следећем члану, одређено је да законодавна и извршна власт припадају кнезу и Државном савету у чијем саставу се налази шест попечитеља.²⁴ У члану 16. Устава се наводи да је Кнез шеф државе, а Државни савет највиша власт у Држави до кнеза.²⁵ Поред ових органа, постоје и судови и Народна скупштина, којој је посвећена Осма глава устава. Уставом се предвиђало и тростепено судство: Окружни суд који је судио у првом степену, Апелациони (Велики) суд у другом и Државни совјет као трећестепени суд.²⁶ Овим уставом се такође гарантовало независност и самосталност у раду судова тако да: „Судија не зависи у изрицању своје пресуде ни од кога у Србији, до од законика српског; никаква ни већа ни мања власт у Србији нема права одвратити га од тога или заповедити му да другачије суди, него што му законом претписују”.²⁷

Читаво једно поглавље устава, тачније једанаеста глава, је регулисало и прописивало грађанска права са насловом „Општенародна права Србина”. У тој глави можемо да видимо да су регулисана многобројна питања која се тичу директно људских права и слобода, међу којима се налазе и: право на једнакост, право на личну слободу, право на *habeas corpus* (по коме нико у Србији не може да буде притворен дуже од 3 дана, а да му се не утврди кривица или не покрене судски поступак), једнака доступност послова сваком српском држављанину у складу са његовим способностима, неповредивост личности и приватност, неповредивост својине, слобода кретања и насељавања, слобода од кулука и право на жалбу.²⁸ Поред тога, овом главом у Уставу су набројана и многобројна друга људска права и слободе, али и обавезе за српске држављанине, као што је у члану

²³ Устав књажевине Србије, 1835.година, Београд: САНУ, Народна књига, 1988, члан 1.

²⁴ Устав књажевине Србије, чланови 5 и 6.

²⁵ Исто, члан 45.

²⁶ Др Војислав Ђурђић др Небојша Ранђеловић и мр Горан Илић, *op. cit.*, стр. 34.

²⁷ Исто.

²⁸ Младен Тишма, *op. cit.*, стр. 8.

122. речено да је сваки србин дужан да плаћа сваке године законом утврђени данак, од кога се нико не ослобађа.

Дванаеста глава устава, која носи назив „Права чиновника” иде у прилог томе да је устав донет на основу незадовољства народа. Наиме, како су чиновници били незадовољни својим положајем, а постајали су све значајнији за државу која се тек формира, овим уставом су добили изузетно привилеговани статус, тј постали су доживотни и остајали на функцијама све док буду способни за рад. Посебно је уставом наглажено да чиновнички положај није наследан. Били су заштићени и у погледу да нису могли бити премештани на нижа звања, нити су могли бити отпуштани из службе, осим у случају када би им се судски утврдила кривица. Имали су могућност да напредују и право на пензију, али наравно, сносили су одговорност за свој посао.²⁹

Задатак који је Давидовић имао у формирању овог устава није био ни мало једноставан. Морао је да успостави равнотежу између кнеза, старешина и народа, да се нађе компромис и да се оформи систем по којем ће на даље моћи да функционишу заједно. У устав је унео своје слободоумне идеје, које су овај устав и учиниле толико контроверзним за оно време када владавина права није била остварљива у пракси, али је захваљујући томе осмислио уставна решења која чине основу демократије какву и данас познајемо.

Уколико узмемо у обзир и околности тадашњег времена у нашој земљи, и колико је био низак степен писмености у народу, то може овом уставу да нам дода само још један разлог да му се дивимо и да га још више поштујемо, будући да га одликује завидан ниво квалитетног и прецизног садржаја, груписаног у 14 глава и 142 параграфа. Наравно да устав одликују и неке непрецизне фразе и појмови, али морамо да схватимо и то да је он написан још давне 1835. године и то у време пре Вукове реформе. Такође, Давидовић је свакако био велики познавалац уставне материје европских устава, и био је један од најученијих људи тог времена, али он није имао правничко образовање. Свакако кад упоредимо текст устава и са његовим наследником, тзв. „Турским уставом”, Сретењски је био далеко изнад њега и далеко испред свог времена.

4. Међународни утицај

Србија је, стицајем историјских околности, добила први прави устав и то чак пре великих сила као што су Русија, Турска или Аустрија. У то време, у европи, устав су још имале Шведска, Норвешка, Шпанија, Португалија, Холандија, Белгија и низ немачких државица.³⁰ Устав је био испред свог времена, будући да је садржао најлибералнија правна начела свог доба, нажалост, зато је и морао да буде кратког века.

---

²⁹ Љубомирка Кркљуш, *op. cit.*, стр. 220.

³⁰ Сима Аврамовић, *op. cit.*, стр. 62–63.

Русија, Турска и Аустрија су имале своје интересе у Србији, који су углавном били супротни, али, по питању Сретењског устава су ове три силе биле сложене у осуди. Првенствено, ове земље су биле апсолутне монархије, за које су и сами термини устава, народне скупштине или права грађана, подсећале на француску револуцију, које су се и те како плашиле. То се могло уочити и по томе што је руски дипломатски представник у Цариграду изјавио за српски устав да је то „француски расад у турској шуми”.³¹ Највећи страх ових сила је несумњиво био да њихов народ не затражи један овакав либералан устав, какав је мала вазална земља створила за себе.

Код њих је био присутан страх од ширења идеје уставности, тако да су све биле против одредаба нашег устава којим су се права грађана регулисале, а и противиле су се установи Народне скупштине, која их је асоцирала на револуцију. Једино што је за њих било прихватљиво јесте идеја о Савету, који би послужио као средство ограничења кнежеве власти, и уз који би лакше спроводиле ширење свог утицаја унутар српских граница.

Позивајући се на формалноправне елементе, тј. оспоравајући Србији која је имала вазални статус, да самостално доноси највиши правни акт, Русија, Турска и Аустрија су заједно успеле да суспендују Сретењски устав, тако да он није ни доживео своју примену у пракси.³² Устав је привремено био суспендован већ након две недеље од доношења, да би га затим кнез трајно укинуо за непуне четири недеље касније.

Кнез Милош је свој устав бранио пред великим силама, иако му није одговарао, чиме је интересе државе стављао изнад својих. Главни мотив му је несумњиво био тај што је желео да спречи да се било која земља уплиће у унутрашње уређење Србије, чиме би показао и учврстио самосталност државе. То наравно није било изводљиво, па је услед притиска, кнез морао да укине овај устав. Већ до 17. марта, разрешио је све ministre и Сретењски устав је престао да важи. Кнез Милош је успео да се извуће из ове афере доношења устава, па је, уз подршку Русије, сву кривицу свалио на Димитрија Давидовића. До краја године, кнез га је ослободио свих државних дужности и послао га у пензију.³³

У развоју српске државе, Сретењски устав заузима веома важно место, зато се и дан данас слави датум његовог доношења као национални празник. Наиме, он је представљао правни израз довршене српске револуције, започете Првим српским устанком. Као што смо могли да видимо, услед међународноправног положаја Србије, које је имала у то време, опстанак овог устава је био спречен, тако да није ни доживео своју примену у пракси. Међутим, кратко време његовог трајања не умањује значај овог првог српског устава, те је оставио траг у развоју српске уставности и, након њега, Србија је наставила своју уставну борбу.

³¹ Љубомирка Кркљуш, *op. cit.*, стр. 221.

³² Исто.

³³ Др Радош Љушић, *op. cit.* доступно на: <https://dokumen.tips/download/link/prof-dr-rados-ljusic-dimitrije-davidovic-orientalni-novinar-i-evropski.html>, преузето: 05. 05. 2023.

5. Закључна разматрања

Током рада је уочено да је доминантна теза у литератури српске историје по којој је кнезу Милошу наметнут устав који није желео, Милетином буном, и да је једва дочекао да буде укинут. У прилог тој тези не иде чињеница да је кнез овај устав бранио испред великих сила, као ни то да постоје докази да је кнез лично наредио да се ради на нацрту устава још и пре Милетинове буне. Свакако да таква схватања звуче уверљиво, односно да је кнез био против оваквог устава, посебно узимајући у обзир Милошев начин владања. Овакво уставно уређење би представљао велики пад у његовој власти и био би у њој, у много чему, ограничен. Међутим, са друге стране, јако је битно да не занемаримо Милошеву личност као искусног и лукавог владара, који је надгледао све и умео да држи ствари под контролом и у својим рукама, те да не игноришемо идеју да до стварања устава можда не би ни дошло да није већ био испланиран од стране кнеза. Можда он није желео да по њему влада, али то не значи и да је био против њега. Зато можемо да оформимо схватање да је Милош овим уставом испланирао да се покаже пред својим народом, али и у свету, да је он савремен владар и да је Србији донео потпуну сувереност, чиме би извео Србију из дуговековне потчињености, а такође би показао своју моћ и савременост. Као мудар владар, кнез је можда и очекивао нападе против Сретењског устава од стране апсолутистичких монархија, тако да је могао да оствари своја два циља: да донесе овакав устав, али и да га укине.

Свакако морамо да се запитамо да ли је било какав уставни акт заиста могао да буде донесен мимо сагласности и воље кнеза, и да ли је Давидовић могао да саставио текст устава тако што ће да злоупотреби кнежево поверење? Наиме, кнез Милош је морао бити свестан значаја устава, и морао је пратити његове припреме, те је било готово немогуће да му се нешто наметне. У прилог овом схватању иде и план бекства кнеза, односно то што је, као други учесник у стварању устава, несметано могао да се сакрије иза Димитрија Давидовића и да на њега свали сву кривицу након укидања устава, те да сачува свој положај испред великих сила који је имао и до тада, а да притом обезбеди и укидање устава по којем му није ни одговарало да влада.

Имајући све ово у виду, пољуљана је првобитна тврдња да су искључиво побуњеници допринели доношењу Сретењског устава и да су га наметнули кнезу Милошу против његове воље. Даље можемо навести као спорну констатацију и то да је Милетинова буна директно утицала на стварање најлибералнијег устава до тада. Када смо погледали чињенично стање ствари и из овог угла, намеће се и питање да ли је исправно посматрати као творца Сретењског устава само једну личност или је он представљао склоп политичке ситуације у Србији, и било дело два човека – Димитрија Давидовића и кнеза Милоша.

Сретењски устав је био веома кратког животног века, па тако није ни доживео примену у пракси, али то не умањује значај идеја које је садржао. Србија

је добила устав који је био далеко испред свог времена, будући да је садржао најлибералнија правна начела свог доба, нажалост, управо због тога нам је и морао бити одузет. Као што је већ познато, устав је укинут од стране кнеза Милоша али под притиском Русије, Турске и Аустрије, дакле од стране земаља које су биле апсолутистичке монархије, па су њих и сами термини устава, народне скупштине или права грађана, подсећале на француску револуцију, које су се и те како плашиле.

Још један разлог више да се дивимо оваквом нашем уставу, свакако су и околности тадашњег времена, односно колико је био низак степен писмености српског народа, а устав одликује невероватан ниво квалитетног садржаја. Наравно да се у његовом саставу налазе и неке непрецизне фразе и појмови, али морамо да схватимо да, прво, Давидовић није био правник, а друго, устав је написан још пре Вукове реформе. Давидовић је свакако био велики познавалац уставне материје европских земаља, и био је један од најученијих људи тог времена, па је и без правничког образовања успео да донесе Србији Устав са невероватно либералним идејама, незамисливих за то време, али и да створи темељ демократског уређења каквог и данас познајемо.

Извори и литература

Извори:

Устав књажевине Србије, 1835. Година. Београд: САНУ, Народна књига, 1988.

Литература:

Аврамовић, Сима. „Сретењски устав – 175 година после”. *Анали Правној факултету у Београду*.

Ђоровић, Владимир. *Историја Срба*. Београд, 2014.

Ђурђић, Војислав, Небојша Ранђеловић, и Горан Илић. *Српско државно шужилаштво 1804–2004. године*. Ниш, 2004.

Кркљуш, Љубомирка. *Правна историја српског народа*. Нови Сад, 2002.

Љушић, Радос. *Кнежевина Србија (1830–1839)*. Београд, 1986.

Станојевић, Станоје. *Сви српски владари*. Ниш, 2014.

Спасојевић, Данијел. „Сто седамдесет година од доношења првог српског устава”. *Пешчаник*, год. 3, бр. 3, 2005, 139–148.

Митриновић, Чедомил, и Милош Н. Брашић. *Јуџословенске народне скупштинине и сабор*. Београд, 1937.